

МЕРОСИ НИЁГОН

№18

2016

ISSN 0207-2203

Муассис: Ташкилоти ҷамъиятии «Ҳифзи ёдгориҳои таъриху фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон»

- Номгузори тоҷикӣ мероси миллӣ аст
- Сиёсати ҳукумати Тоҷикистон ва таваҷҷуҳ ба ҳифзи мероси ниёгон
- Пешвори миллат ва саҳми ӯ дар таъмини сулҳу ваҳдати миллӣ
- Нақши устод Айни дар ташаккули таърих-шиносии илмии мо
- Р. Муқимов – 45 соли эъмори мероси ниёгон
- А. Семёнов – Кошифи Бадахшони бостонӣ
- А. Исҳоқӣ – нафаре, ки бори аввал алифбои суғдиро пайдо кард...
- Тоҷире, ки бо ӯ метавон ифтихор кард
- Назаре ба асари «Тоҷикони Қаротегин ва Дарвоз»
- Қалъаҳои Ёвон кучо шуданд?
- Калонтарин дафинаи сиккаҳои кӯшонӣ дар Тоҷикистон
- «Ғаравқалъа» Ёвонро такон дод.
- Роғун – додарбузурги Норак
- Дирӯзу имрӯзи чойхонаи тоҷикон
- Ҷӯрабек Назриев – хунёгаре аз диёри маърифат
- «Даъват»
- «Исёни назир»

НАСЛЕДИЕ ПРЕДКОВ

№18
2016

Адабиёт

1. Абдуллоев А. Раскопки городища Тамошотеппа в 1974 г. (АРТ). Вып XIV (1974 г). Душанбе, 1979. с. 123–133.
2. Абдуллоев А. Памятники раннего железного века в Пянджском районе. // Прошлое Средней Азии. Душанбе, 1987. с. 38–44.
3. Абдуллоев А. Отчет Пянджского археологического отряда за 1985 г. // АРТ. Вып. XXV. (1985 г.). Душанбе, 1994г. С. 171–179.
4. Абдуллоева А., Ранов В. А. и др. История города Душанбе (с древнейших времен до наших дней) Душанбе. 2004. с. 35–95.).
5. Аскарлов А. А. Древнеземледельческая культура эпохи бронзы Юга Узбекистана. Ташкент. 1971. с.
6. Аскарлов А. А., Альбаум Л. И. Поселение Кучуктепа. Ташкент. 1979. 150 с.
7. Виноградова Н. М. Отчет о работе южно-таджикистанского археологического отряда ЮТАЭ. В 1985. на земельном поселении Кангуртут. // АРТ. вып. XXV (1985 г.) Душанбе, 1994. С. 162–169.
8. Гутлиев Г. Раскопки на поселении Яшиллытепа и Гошатепа. //АО. 1973. М. 1974.
9. Дьяконов М. М. Археологические работы в нижнем течении Кафирнигана (Кабдиан)// МИА. М. 1953. №37. С. 237–275.
10. Дьяконов М. М. Сложение классового общества в Северной Бактрии. //СА. XIX. М. 1954. С. 121–140.
11. Древности Таджикистана. Каталог выставки. М. 1985. С. 69–99.
12. Забелина Н. Н. Раскопки на городище Калаи-Мир. // МИА. М. 1957. № 37. С. 294–301.
13. Заднепровский А. Ю. Типология и динамика развития городских поселений древней Ферганы. // Древний город Средней Азии. - Тезисы докладов. Л., 1972. С. 17–20.
14. Зеймаль Т. И. Древнеземледельческая поселение Балдай-тпе. //МКТ. Душанбе, 1971. С. 80–101.
15. Зеймаль Т. И. Древние исредневековые каналы Вахшской долины. //Страны и Народы Востока. М. 1971 № X. С. 37–54.
16. Литвинский Б. А. Седов А. В. Тепаи-шах – культура и связи кушанской Бактрии. М. 238с.
17. Масон В. М. Древнеземледельческая культура Маргианы. М., Л., 1959. 170 с.
18. Масон В. М. Процесс урбанизации в древней истории Средней Азии. // Древний город Средней Азии. // Древний город Средней Азии – Тезисы докладов. Л., 1973. С. 3–6.
19. Пичикян И. Р. Результаты раскопок на Тахти-Сангине в 1983 г. // АРТ. вып. XXIII. (1983 г.), Душанбе 1991. С. 177–188.
20. Пичикян И. Р. Экономика и культура Бактрии Эллинистического периода. //ИТН. Душанбе, 1998. С. 377–406. (с. 754)
21. Пугаченкова Г. А. Ртвеладзе Э. Р. Северная Бактрия – Тохаристан. Очерки истории культуры древности и средневековья. Ташкент, 1990, 218 с.
22. Пьянкова Л. Т. Работы Байпазинского отряда на поселении бронзового века Дахана (1985г.). //АРТ. Вып. XXV. (1985г.). Душанбе, 1994. С. 151–160.
23. Пьянкова Л. Т. Гнезис и периодизация памятников бронзового века в Таджикистане. // Проблемы истории культуры Таджикского народа. Душанбе, 1995.
24. Ртвеладзе Э. В. К вопросу типологии городских поселений кушанского времени на территории Сурхандарьинской области. // Древний город Средней Азии. – Тезисы докладов. Л. 1972. С. 24–25.
25. Сагдуллаев А. С. Усадьбы древней Бактрии. Ташкент. 1987. С. 109.
26. Сариниди В. И. Становление городской жизни в Южной Бактрии. //Древний город Средней Азии. Тезисы докладов. Л. 1973. С. 6–9.
27. Сариниди В. И. Северная Парфия. // Древнейшие города Кавказа и Средней Азии. М., 1985. С. 184–186.
28. Сариниди В. И. Древние земледельцы Афганистана. Материалы советско-афганской экспедиции 1969–1974 гг. М., 1977. 168 с.
29. Ставиский Б. Я. Кушанская Бактрия. проблемы истории и культуры. М. 1977. 293 с.

Курбанов Ш. Ф.

Ходими калони илмии институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи А. Дониши АИ ҶТ

Теплякова А. Н.

Ходими илмии бахши Осиеи Марказӣ ва Кавкази Шуъбаи Шарқи Қадими Эрмитажи Давлатӣ (Россия)

Пўлотов А. Ғ.

(Кафедраи таърих, бостоншиносӣ ва мероси ниёғони факултаи таърихи ДОТ дар шаҳри Панҷакент)

ПИРОҲАНИ КҶДАКОНА АЗ ЁДГОРИИ САНҶАРШОҲ

Шаҳраки асримиёнагии Санҷаршоҳ 12 км дар қисмати шарқии шаҳри Панҷакент, дар сарҳади ҷанубии деҳаи Сӯдина, дар соҳили рости Моғиён-дарё (яке аз шохобҳои Зарафшон), дар баландии 1069 м аз сатҳи баҳр ҷойгир буда, аз рӯи бозёфтҳои бостоншиносӣ мутааллиқ ба асрҳои V–VIII мелодӣ мебошад. Масоҳати умумии ёдгори зиёда аз 5 га-ро ташкил медиҳад.

Бори аввал ёдгори номбурда аз ҷониби шарқшинос ва бостоншиноси рус О. И. Смирнова соли 1947 таҳқиқ гардида аст. Ҷ дар асоси шикастапораҳои зарфҳои сафолии ҷамънамудааш ёдгориро ба асрҳои V–VIII мансуб дониста, оиди мавқеи ҷойгиршавии ёдгори маълумот медиҳад ва нақшаи топографии онро тахминан омода месозад.¹ Дар соли 1975 бошад бостоншиноси тоҷик Ю. Ёқубов дар атрофи шаҳрак қорҳои омӯзишӣ гузаронида, оиди дурнамои ҳафриётҳои бостоншиносӣ дар ин ёдгори хабар медиҳад.² Соли 2003 ҳафриёти бостоншиносӣ аз ҷониби ходими калони илмии Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи А. Дониши АИ Ҷумҳурии Тоҷикистон Ш. Ф. Курбанов ва Г. Гропп (олим ва шарқшиноси олмонӣ аз Донишгоҳи Гамбург) гузаронида шуд.³

Ҳафриётҳои бостоншиносии пайдарпай аз соли 2008 то ин ҷониб бо дастгирии Ҷамъияти ҳифзи ёдгориҳои таърихии Аврусиёи Швейтсария аз ҷониби ходими илмии Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи А. Дониши АИ Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои таърих, Ш. Ф. Курбанов мавриди таҳқиқ гардида, қисми зиёди кӯҳандизи он омӯхта шудааст.⁴

Дар миёни бозёфтҳои, ки аз қалъаи Санҷаршоҳ пайдо гардиданд, куртачаи кӯдакони диққатҷалбкунанда аст ва дар мақолаи мазкур мо пиромуни ин бозёфти нодир маълумот хоҳем дод.

Прироҳани кӯдакони дарёфтгардида аз нигоҳи илми бостоншиносӣ дар Осиеи Миёна нодиртарин баҳисоб меравад. (расми 2).

Муҳаққиқон ҳангоми омӯзиши сару либоси судиён аксар вақт ба деворанигораҳои Панҷакент, Афросиёб ва Бунҷекат (шаҳраки Қалъаи Қаҳқаҳа), пайкараҳои хурди дастисоз (терракоткаҳои) аз шаҳрҳои қадимаи Афросиёб, Бухоро, Пайканд ва Ерқурғон⁵, нақшҳои рельефи устухондонҳо аз минтақаҳои гуногуни Суғд ёфтшуда, ки ба асрҳои VII–VIII мелодӣ рост меоянд, така мекунанд. Айни ҳол боқимондаҳои либосвории он давра хеле кам ба назар мерасанд.

1 Смирнова О. И. Археологические разведки в бассейне Зеравшана в 1947 г. / О. И. Смирнова // МИА № 15. – М-Л.: Изд-во АН СССР, 1950. – С. 71–72

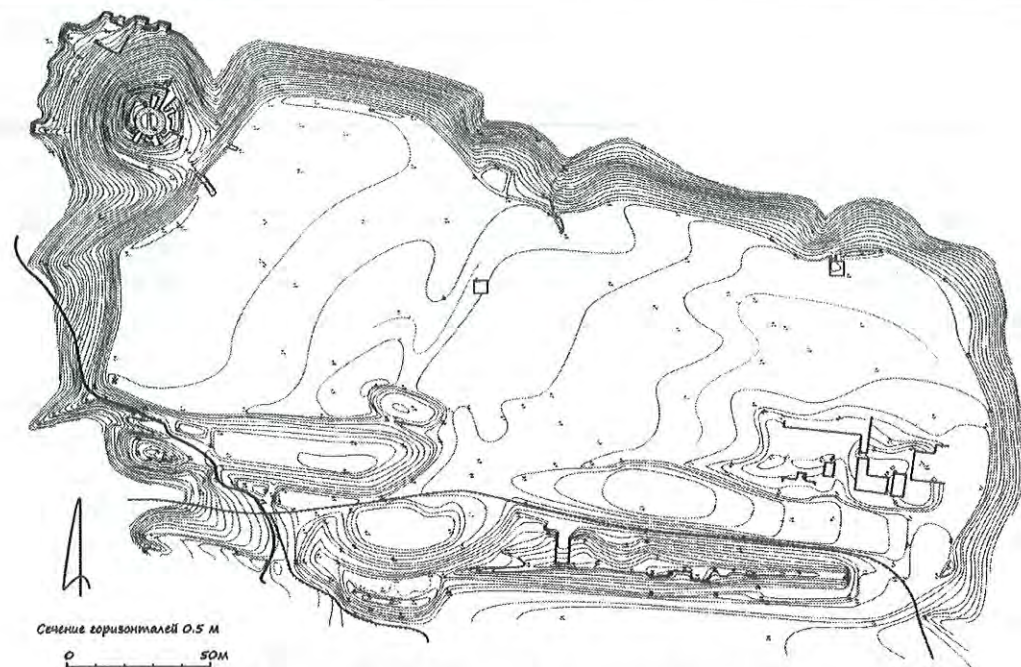
2 Якубов Ю. Я. Работы Зеравшанского отряда в 1975 г. / Ю. Я. Якубов // АРТ в 1975 г. / Под. ред. Б. А. Литвинского. – Душанбе: «Дониш» 1980. – Вып. XV – С. 168

3 Gropp G., Kurbanov Sh. Erster Vorbericht über die Ausgrabungen in Sandžar Šah (Magian), Tadžikistan 2003 //

Archäologische Mitteilungen aus Iran und Turan. – Band 39. – Berlin, 2007. – p. 91

4 Курбанов Ш. Ф. Отчет о работах Восточно-Согдийской археологической экспедиции на годиче Санджар-Шах / Ш. Ф. Курбанов // АРТ. Вып. 34 – Душанбе: Изд-во АН РТ, 2010. – С. 278

5 Яценко С. А. Костюм древней Евразии (ираноязычные народы). М., 2006, с. 232

Расми 1. Нақшаи топографии шаҳраки Санҷаршоҳ

Расми 2.

Бо вучуди оне, ки то замони мо боқимондаҳои либосворӣ, дар алоҳидагӣ худӣ либосҳои мутаалиқ ба асрҳои VII–VIII милодӣ хеле кам ба назар мерасанд, аммо далелҳоеро дучор омадан мумкин аст, ки аз фарҳанги либоспӯшӣ, ҳунари дӯхти либосҳо дар байни халқҳои Осиёи Миёна, аз ҷумла мардуми Суғд маълумотҳо медиҳанд. Аз ин гуфтаҳо бозёфтҳои қалбаи Кӯҳи Муғ¹, ки ба асрҳои VII–VIII тааллуқ доранд; бозёфтҳои аз Тахористон, Термизи Қадима (асрҳои V–VII, гӯрхонаи «Қурғон»²); қисмҳои алоҳидаи либосҳо ва пойафзолҳои гуногун аз вайронаҳои якҷанд қалбаҳои Хоразм³ шаҳодат медиҳанд.

Бояд тазаккур дод, ки як қатор деворнигораҳои ба асрҳои VII–VIII мутаалиқ буда аз Суғд-

замин дарёфт гардидаанд ва аз нигоҳи санъати тасвирӣ дар ин деворнигораҳо аслан либосҳои идонву расмӣ таҷассум ёфта ва он либосҳо, аслан, ашрофон, савдогарон, хизматгориҳои дарборӣ, навозандагону раққосон ба бар менамуданд. Бо вучуди ин бозёфтҳои матоъини алоҳидаи бостоншиносӣ, аз ҷиҳати мансубияти иҷтимоӣ ва муқаррароташон гуногун буданд.

Дар пирохани кӯдакони аз шаҳраки Санҷаршоҳ бозёфтшуда, қариб ҳамаи қисмҳои он боқӣ монда, маълум аст, ки онро кӯдаки то 12 сола ба бар намудааст. Остинҳои пирохан бурида шудаанд ва айён аст, ки яке аз ин остинҳо қисман хароб гаштааст.

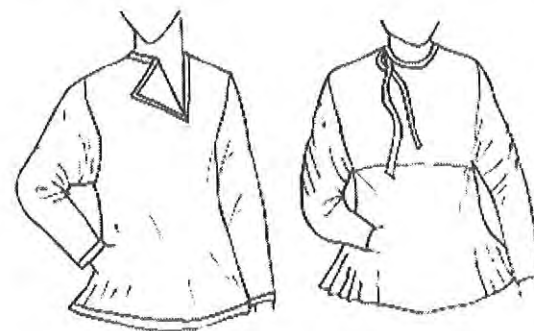
Мутаасифона, намудҳои либосҳои кӯдакони ба мо хеле кам дастрасанд, то ки ба курта-пирохани кӯдакони аз ёдгори Санҷаршоҳ ёфтшуда шабоҳат дошта бошанд. Аммо дар чунин ҳолат мисол овардан аз эҳтимол дур нест: ин ду курта-пирохани пахтагини кӯдакони аз гӯрхонаи «Қурғон» (Термизи Қадим, Тахористон, охири асрҳои V–VI),

1 Бентович И. Б. Находки на горе Муғ // Материалы и Исследования по Археологии СССР, № 66, М. -Л., 1958

2 Майтдинова Г. Костюм раннесредневекового Тохаристана. Душанбе, 1992, с. 72-85

3 Замки № 11 и 36 Тешик-кала и Якке-Парсан. См. Яценко С. А. Костюм древней Евразии (ираноязычные народы). М., 2006, с. 262

ки дарозиаш то нимаи рони пой (рас. 3)¹, куртача аз Мунчоқтеппа (Фарғона, охир. асри VI – ибт. асри VII) бо дарозии то нимаи рони пой, ҳатто каме дарозтар ва бо зеркамарбанди шоҳӣ (рас. 4)².

Расми 3.

Расми 4.

Таҳқиқгарони таърихи пӯшоки раванди вусъат ва дарозкардани либосҳои ин минтақаро бо пайдоиши унсурҳои либосвории туркӣ алоқаманд менамоянд³. Майтдинова қайд менамояд, ки огози пахншавии либосҳои намуди туркӣ ба охири асри VI рост меояд⁴, Ятсенко бошад ин санаро ба ибтидои асри VII мансуб медонад.

Дар Кавкази Шимоли бозёфтҳои либосворӣ ва матоъ хуб маълуманд, ки метавон онҳоро бо Суғд муқоиса намуд. А. А. Иерусалимская дар яке аз мақолаҳои худ ба масъалаи либосҳои шоҳии Кав-

кази диққат медиҳад⁵, ки шабеҳи онҳоро дар байни расмҳои рӯидевории Варахша ва Тахористон аз асри VI дучор омадан мумкин аст.

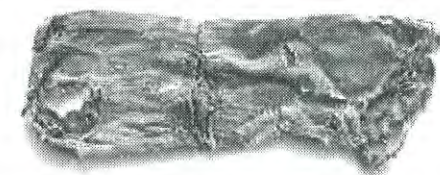
Инчунин дар якҷоягӣ бо пирроҳан-куртачаи кӯдакони боз якҷанд порохони матоъи гуногун бозёфт гардиданд: се пора матоъи пахтагин, ки дар онҳо рангҳои гуногун пай бурда мешаванд, зиёда аз даҳ пора матоъ, ки бо матоъи пирроҳан-куртача шабоҳат доранд, риштаҳои алоҳида ва порохони хурди матоъ, ки қисми онҳо дар аксҳо нишон дода шудаанд.

1. Пойпӯши хурди кӯдакони (ё халтачаи хурд) (рас. 5). Аз як пораи матоъи росткунҷа дӯхта шудааст, қисми назди панҷаҳо гушаҳо даврзанонида шудааст.

Андоза: дарозии максималӣ 23,3 см; паҳноии қисми поёни 8,3 см; паҳноии қисми болоӣ 7,6 см; Мавод: Пахта

Риштаҳо: ҳарду ранг нашудаанд. Ришта борик ва гоҳҳо риштаҳои нисбатан ғасф баназар мерасанд. Риштаҳо аслан пахтагинанд.

Шабоҳат: Аз Курғон, Термизи Кӯҳна як чанд пойпӯшҳои кӯдакони ба даст омадаанд: яктои он ба пуррагӣ боқӣ мондааст, аз пораи яклухти матоъи сафеди пахтагин дӯхта шудааст⁶.

Расми 5. Пойпӯши хурди кӯдакони (ё халтачаи хурд)

2. Пораи либос, ки аз якҷанд матоъ дӯхта шудааст (расми 6). А. бо гулдӯзии риштаи кабуд, Б. бо матоъи рах-рахи рангҳои сурху кабуддошта. В. – боздӯзи дар матоъи А.

Расми 6.

Андозаи умумӣ: дарозии матоъ 14,4 см; дарозии максималӣ 15,5; паҳноии максималӣ 10,3 см.

5 Иерусалимская А. А. Аланский мир на «шелковом пути»: (Мошевая Балка — историко-культурный комплекс VIII–IX вв.) // Культура Востока: Древность и раннее средневековье. Л., 1978. С. 152–153.

6 Майтдинова Г. Костюм раннесредневекового Тохаристана. Душанбе, 1992, табл. 42, 3

1 Майтдинова Г. Костюм раннесредневекового Тохаристана. Душанбе, 1992, с. 67, табл. 40

2 Fang Wan. Costumes unearthed from vault 5 of Munchaktepa in the North of Fergana valley of Uzbekistan // Asian Social Science, 5-11, 2009, fig. 18; Майтдинова Г. Костюм раннесредневекового Тохаристана. Душанбе, 1992, с. 67, табл. 53, 1.

3 Marshak Boris I. The Sogdians and Their Homeland // Monks and Merchants: Silk Road Treasures from Northwest China by Anette L. Juliano and Judith A. Lerner. Exh. cat. Asia Society Museum, New York, 2002, p. 234. Yatsenko S. A. The Costume of Foreign Embassies and Inhabitants of Samarkand on Wall Painting of the 7th c. in the «Hall of Ambassadors» from Afrasiab as a Historical Source // Transoxiana 8 - Junio 2004. http://www.transoxiana.org/0108/yatsenko-afrasiab_costume.html

4 Майтдинова Г. Костюм раннесредневекового Тохаристана. Душанбе, 1992, с. 62-63

Гулдӯзӣ: шакли геометрӣ – ромб, ки чун хоначаҳои шахмат ҷойгиранд.

Ришта: матоъ асосан риштаҳои ғафс, дуқабата бо шакли «s» тофташуда иборат мебошанд.

Мавод: пахта.

3. Тор-банди шоҳӣ, аз раҳи шикастахами матоъ тофташуда (расми 7).

Расми 7.

Бо ду пора матоъ(риштаи) ба ҳам гирех. Ба ранги кабуд олудашуда.

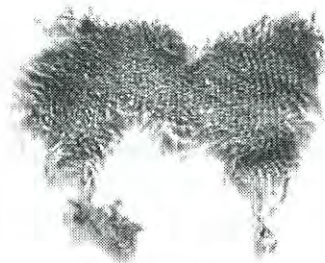
Андоза: дарозии умумӣ 27 см; паҳноии банд тақрибан 0,5 см; паҳноии матоъ 2 см.

Мавод: шоҳӣ

Аз рӯи сифати ранг маълум аст, ки шоҳӣ истеҳсоли маҳаллӣ мебошад, на аз Чин овардашуда.

Риштаҳо: борик (аз асос ҳам бориктар), инчунин тофта нашудааст.

4. Пораи матоъи пашмини дурушт (халтагин) (рас. 8)

Расми 8.

Андоза: 14×8,5 см.

Мавод: пашм

Риштаҳо: бо риштаҳои якхелаи рангкарданашуда, ки ранги зардча-коҳмонандро доранд, бофта шудаанд.

Гуруҳи бозёфтҳои матоъин ва либос, ки дар натиҷаи ҳафриёти бостоншиносӣ аз қуҳандизи шаҳраки Санҷаршоҳ ёфт шудаанд, хело диққатҷалбкунанда буда, то ин замон дар илм дар бораи чунин тарзи дӯхти матоъҳо ва намунаи либосҳои суғдӣ кам маводҳо ва маълумотҳо ба назар мерасиданд.

Аз ин гуруҳ бозёфтҳо як пирохани (куртача) кӯдакона нисбатан ба пуррагӣ боқӣ мондааст, ки ин намуд либос ба мо аз расмҳои рӯидеворӣ (либосҳои мардона) маълум аст. Аммо на ҳамаи унсурҳои пирохани мазкур ба либосҳои дар деворанигораҳо таҷассумёфта шабоҳат доранд.

Вобаста ба ин масъала метавон чунин пешниҳод намуд, ки расми либосҳо намегузоранд, ки мо тамоми унсурҳои расмҳоро бо бозёфтҳои алоҳидаи бостоншиносӣ муносиб донем ва ли-

босҳои кӯдаконаро бо либосҳои одамони ба камол расида муқоиса намоем.

Чи тавре, ки набошад, бозёфтҳои матоъини аз ёдгории Санҷаршоҳи Панҷакент ёфтшуда, дар роҳи тадқиқоти намунаҳои либосу газвории барвақтаи асримиёнагии натавон мардуми Суғд, балки тамоми Осиёи Миёна маълумотҳои хуби илмӣ хоҳанд дод. Умед аст, ки дар оянда бозёфтҳо ва ин масъала аз ҷониби мутахассисон боз ҳам васеътар мавриди омӯзиш қарор хоҳанд гирифт.

Ҳамин тавр, дар интиҳо бояд зикр намуд, ки ҳамаи он маводҳои бостоншиносие, ки дар натиҷаи ҳафриётҳо аз ёдгориҳои гуногуни Тоҷикистон бо заҳмату меҳнати содиқонаи бостоншиносон дарёфт гардида, барои равшанӣ андохтан ба саҳифаҳои ноаёни таърихи аҷдодӣ хизмат хоҳанд кард. Аз ҳамин лиҳоз, бояд ҳар як ашёи бозёфт гардида аз ҷониби мутахассисони соҳаҳои дахлдорӣ илм омӯхта шуда, натиҷаҳои он таъбу нашр карда шавад. Зеро мо танҳо бо ҳамаи роҳи метавонем саҳифаҳои таърихи халқамонро пурра гардонем.

Адабиёт

1. Бентович И. Б. Находки на горе Муг // Материалы и Исследования по Археологии СССР, № 66, М. -Л., 1958
2. Иерусалимская А. А. Аланский мир на «шелковом пути»: (Мошевая Балка — историко-культурный комплекс VIII—IX вв.) // Культура Востока: Древность и раннее средневековье. Л., 1978.
3. Курбанов. Ш. Ф. Отчет о работах Восточно-Согдийской археологической экспедиции на годичие Санҷар-Шах / Ш. Ф. Курбанов // АРТ. Вып. 34 – Душанбе: Изд-во АН РТ, 2010. – С. 278
4. Майтдинова Г. Костюм раннесредневекового Тохаристана. Душанбе, 1992,
5. Смирнова О. И. Археологические разведки в бассейне Зеравшана в 1947 г. / О. И. Смирнова // МИА № 15. – М-Л. : Изд-во АН СССР, 1950. – С. 71-72
6. Якубов. Ю. Я. Работы Зеравшанского отряда в 1975 г. / Ю. Я. Якубов // АРТ в 1975 г. / Под. ред. Б. А. Литвинского. – Душанбе: «Дониш» 1980. – Вып. XV – С. 168
7. Яценко С. А. Костюм древней Евразии (ираноязычные народы). М., 2006, с. 232
8. Gropp G., Kurbanov Sh. Erster Vorbericht über die Ausgrabungen in Sandžar Sah (Magian), Tadžikistan 2003 // Archäologische Mitteilungen aus Iran und Turan. – Band 39. – Berlin, 2007. – p. 91
9. Fang Wan. Costumes unearthed from vault 5 of Munchaktepa in the North of Fergana valley of Uzbekistan // Asian Social Science – 2009, P. 5-11.
10. Marshak Boris I. The Sogdians and Their Homeland // Monks and Merchants: Silk Road Treasures from Northwest China by Anette L. Juliano and Judith A. Lerner. Exh. cat. Asia Society Museum, New York, 2002, p. 234.
11. Yatsenko S. A. The Costume of Foreign Embassies and Inhabitants of Samarkand on Wall Painting of the 7th c. in the «Hall of Ambassadors» from Afrasiab as a Historical Source // Transoxiana 8 – Junio 2004. http://www.transoxiana.org/0108/yatsenko-afrasiab_costume.html

Рачабова Д. Қ.

Унвонҷӯи пажӯшишгоҳи таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ ба номи А. Дониши АИ ҶТ

Иброҳимов М. Ф.

Доктори илми таърих, мудири кафедраи дизайн, тарҳрезии бадеӣ ва таърихи санъати татбиқии Донишгоҳи технологии Тоҷикистон

ЛИБОСИ МИЛЛИИ ТОҶИКОН: ТАЪРИХ ВА АНЪАНАҲО

Аломатҳои анъанавии либоси миллии тоҷикон дар тӯли асрҳои зиёд ташаккул ёфтаанд. Навобаста аз хусусиятҳои маҳаллӣ, дар ҳамаи минтақаҳои тоҷикнишин либоси мардумӣ асоси умумиро дорад.

Дар таркиби маҷмӯи либоси миллии занона курта (пероҳан), лозимӣ ва либоси болопӯш (яктакро) метавон ном бурд. Дар водихо занону духтарон инчунин аз фаранҷи истифода мебарданд.

То пайдо шудани газворҳои фабрикавӣ (охири асри XIX – ибтидои асри XX) тоҷикон барои дӯхтани ҷузъи асосии либос – куртаҳои занона – аз матоъҳои дастибоф истифода мебарданд. Ин матоъҳо аз пахта, абрешим ва пашм бофта мешуданд. Яке аз намудҳои маъмули матои пахтагин карбос буд, ки сохти соддатаринро дошт. Навъҳои гуногуни матои раҳ-раҳи алоча низ васеъ паҳн гардида буд, аз ҷумла навъҳои пахтагини он аз қабилҳои қаламӣ (ранги раҳҳояш сурх, зард ё кабуд) ва сусӣ (дар болооб ва миёнаоби Зарафшон). Дар Дарвоз бо ин мақсад куртачӣ ном матои пахтагии сафедро мебофтанд, ки раҳҳои борикӣ муқарнас дошт. Одатан раҳҳои муқарнас аз ҳисоби ресмонҳои ғафси сафед (турра) ташкил карда мешуданд, вале баъзан чунин ресмонҳо ранга низ шуда метавонистанд. Дар ин ҳолат матоъ номи куртачии вақабуд, куртачии васияҳ ва ғайраро мегирифт.

Дар байни матоъҳои абрешимӣ ва нимабрешимӣ, ки барои дӯхтани либоси занона истифода мешуданд, дорой, атлас, шоҳӣ, адрас, беқасаб ва алоча мавқеи асосиро соҳиб буданд. Дорой (онро қазин низ меномиданд) тариқи гулбандӣ оро дода мешуд ва дар Қўлобу Дарвоз ва Қаратегин аз газворҳои маъмултарин ба шумор мерафт. Яъне, пеш аз рангкунӣ ҷойҳои алоҳидаи онро бо ресмон саҳт мепечониданд, то ин ҷойҳо рангро қабул накунанд. Ба ин тариқа дар сағхи матоъ нақшҳои соддатарин аз қабилҳои даврчаҳо, ромб-

чаҳо ва амсоли он ба вучуд меомад. Одатан заминӣ дорой зард, сабз ё нофармон буда, нақшҳои он ранги сурхи баландро доранд.

Баъди ба тобеияти русҳо гузаштани Осиёи Миёна матоъҳои дастибоф тадриҷан бо газворҳои фабрикавӣ, яъне мануфактура, иваз карда шуданд. Вале ин раванд хеле суст сурат мегирифт ва танҳо дар миёнаҳои садаи XX пурра ба анҷом расид.

Қобили зикр аст, ки то давраи зикршуда ҳама намуд куртаҳои занонаро бо шаклбурии ростхатта (туникашакл) медӯхтанд. Яъне, пораи матоъро аз мобайн қат карда, ба ҳамаи тариқи қадӣ куртаро ба вучуд меоварданд. Агар бари либосро васеъ кардан хоҳанд, аз як ё ду тарафи пораи номбаршуда аз ҳамон матоъ пораҳои бориктарро пайваст мекарданд. Дар ҳолати аз ду тараф дар мавқеи аз миён поён васл намудани пораҳои шаклашон секунҷа бари домани либос нисбати миён васеътар мешуд.

Дар нимаи дуоми асри XX аввал дар водихо, баъдтар дар қуҳистони Тоҷикистон куртаҳои ҷилвадор пайдо шуданд. Ҷилва, яъне кокетка, дарзи кундаланги куртаро меноманд, ки дар пеши бар иҷро карда мешавад ва шакли либосро дигаргун мекунад. Ин намуди куртаҳо бо мурури замон ҷойи куртаҳои шаклбуриашон ростхаттаро пурра соҳиб гардиданд. Агар дар оғоз тоҷикони қуҳистонӣ онро куртаи ўзбакӣ меномиданд, сипас либоси занонаи ҷилвадор ба таври устувор номи куртаи тоҷикиро ба худ гирифт.

Дар водихо куртаҳои занона дар тамоми қадӣ он васеъбар буданд, аммо духтарони қуҳистон бархилофи он куртаҳои ба тан часпидаро мепӯшиданд.

Тарзи болои ҳам пӯшидани ду ё се курта низ дар байни занону духтарон маъмул буд. Одатан аз тағ куртаи рангаш равшан, масалан сафед, ва аз боло куртаи гулдорро ба бар мекарданд. Ости-